

7. Котлер Ф., Келлер К. Л. Маркетинг менеджмент: 12-е изд. — СПб.: Питер, 2006. — С. 816.

8. Дослідження аудиторської компанії Ernst & Young та European Business Association (Європейської бізнес-асоціації) «Вплив економічної кризи на українські компанії», яке проводилось з 30 січня 2008 року по 13 лютого 2009 року, за участі 107 провідних українських та іноземних компаній, що працюють в Україні: [Electronic Resource] // European Business Association. — Mode of access: http://www.eba.com.ua/analytic/tax_legal.html — Last access: 10.03.2008 — Title from the screen.

9. Макропоказники економічного і соціального розвитку України, прогноз Мінекономіки на 2009 рік та аналітична записка «Тенденції тіньової економіки в Україні» за 9 місяців 2008 року: [Electronic Resource] // Мінекономіка — Mode of access: <http://www.me.gov.ua/control/publish/category/main=105325> — Last access: 09.02.2009 — Title from the screen.

Стаття надійшла до редакції 20.02.09 р.

УДК 339.92

*В. М. Столярчук, аспірант,
кафедра міжнародної економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

СВІТОВІ ЦЕНТРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: РЕПОЗИЦІОНУВАННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті оцінено диспозицію ключових центрів виробництва продуктів інтелектуальної власності на економічній карті світу. Обґрунтовано, що в глобальному конкурентному середовищі відбувається їх репозиціонування в ієрархії міжнародних конкурентних відносин, що виявляється у формуванні нових центрів продукування інноваційних товарів, чимраз більшого перерозподілу на їхню користь високотехнологічного сегмента глобального ринку та посиленні конкурентної боротьби за світове технологічне лідерство.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: продукти інтелектуальної власності, інтелектуальний ресурс, глобалізація, глобальне конкурентне середовище, науково-технологічна модель економічного розвитку, інновації, науково-технологічний обмін, техноглобалізм.

Постіндустріальні засади формування світової економічної системи на початку ХХІ ст. надають інтелектуальному ресурсу пріоритетного значення у глобальному відтворювальному процесі, детермінують визначальні параметри світогосподарської динаміки та створюють підвалини для стійкого інноваційного розвитку країн та регіонів світового господарства. Одним з узагальнюючих критеріїв оцінки рівня його реалізації є масштаби виробництва та споживання продуктів інтелектуальної власності (ІВ), які є загальним мірилом ефективності функціонування національних економік країн світу та рівня опанування ними науково-технологічної моделі економічного розвитку. Не випадково, що у сучасних умовах суттєво зростає роль міждержавного науково-технологічного обміну, процесу комерціалізації продуктів ІВ, а особливо — світових центрів їх виробництва, котрі на основі концентрації інноваційної активності є своєрідними «локомотивами» глобального економічного розвитку, визначаючи його динаміку та векторну спрямованість.

З-поміж наукових праць, в яких розроблено теоретичні та практичні підходи до дослідження інноваційного компонента економічного розвитку, слід виділити роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема, А. Андерсона, Л. Антонюк, Я. Базилюк, І. Бегга, О. Білоруса, Л. Вальраса, З. Варналія, Б. Гардінера, В. Геєця, О. Гранберга, Б. Губського, М. Долішнього, В. Іноземцева, Р. Камані, М. Кастельса, М. Кондратьєва, П. Кругмана, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, К. Маркса, Дж. Нейсбіта, К. Омає, Є. Панченка, М. Портера, А.Поручника, С. Романюка, А. Румянцева, С. Соколенка, Р. Солоу, А. Тоффлера, А. Філіпенка, Р. Флориди, К. Фрімена, Т. Циганкової, В.Чужикона, О. Швиданенка, І. Школи, О. Шнипка, Й. Шумпетера та інших.

Однак недостатньо розробленими дотепер залишаються питання щодо оцінки диспозиції світових центрів виробництва продуктів інтелектуальної власності на економічній карті світу та аналізу факторів, що обумовлюють їх репозиціонування за умов глобальних трансформацій. Це і стало метою статті.

Характеризуючи сучасну диспозицію світових центрів продукування продуктів ІВ, слід відзначити її глибоку асиметричність,

яка виявляється у їх концентрації на території розвинутих країн насамперед в державах «Великої сімки»»: США, Великобританії, Франції, Німеччині, Японії, Канаді та Італії. Саме вони є нині головними виробниками та споживачами високотехнологічної продукції, власниками найчисельнішої армії висококваліфікованої робочої сили та наукових кадрів, а також найбільшою мірою залучені до міждержавного співробітництва у сфері НДДКР. Підтвердженням цього є зокрема той факт, що лише США, Японія, ФРН, Великобританія та Франція володіють 46 макротехнологіями з 50, що забезпечують світове виробництво високотехнологічної продукції, контролюють майже 80 % світового ринку високих технологій [2, с. 5—6], 75 % світового парку комп'ютерів та 90 % ринку програмного забезпечення. Японським компаніям і приватним особам у 2006 р. належало 29,1 % зареєстрованих у світі патентів, а американським, німецьким і французьким — 22,1 %, 7,4 % та 2,5 % відповідно [6, с. 16]. У США, Японії та країнах ЄС сконцентровано понад 90 % обсягу ліцензійних операцій, вони ж володіють майже 85 % зареєстрованих у світі патентів у сфері нанотехнологій та біотехнологій [3, с. 17, 19], тобто галузей, котрі є ядром шостого високотехнологічного укладу, слугують критерієм оцінки концентрації національного потенціалу на головних напрямках науково-технічного прогресу та визначають «картину» міжнародної конкурентоспроможності країн на найближчі десятиліття.

Такі позиції країн «золотого мільярду» у глобальній економіці досягнуті насамперед на основі великомасштабного державного та приватного фінансування наукових досліджень, ефективної інтеграції науки та промисловості, створення державою сприятливих умов для розробки та комерціалізації інноваційних продуктів, стимулювання нею міжфірмового та міждержавного співробітництва у сфері НДДКР, а також ефективної інституціоналізації інноваційних процесів (через створення технопарків та «сिलіконових долин», реалізації спільних науково-технічних проєктів і програм, формування міжнародних стратегічних альянсів в інноваційній сфері, кластеризації національних економік та ін.) та реалізації ефективних міграційних стратегій. Не слід скидати з рахунків і активну позицію інституту держави щодо розвитку та захисту національного людського ресурсу цих країн, що виявляється у постійно зростаючих масштабах вкладень державного капіталу у розвиток людини та соціальної інфраструктури, що її обслуговує, а також впровадженні результативної соціальної політики.

Вагому роль у формуванні та сучасному розвитку світових центрів виробництва продуктів ІВ відіграють західні ТНК, які у великих масштабах фінансують НДДКР, здійснюють навчання персоналу, створюють нові робочі місця та впроваджують у виробництво нові технології. Достатньо сказати, що у 2007 р. витрати на НДДКР корпорації «Toyota Motor Corp.» становили 8,8 млрд дол. США, «Pfizer» — 8,1 млрд, «General Motors Corp.» — 8,1 млрд, «Ford Motor Co.» — 7,5 млрд, «Jonson&Jonson» — 7,7 млрд, «Microsoft Corp.» — 7,1 млрд, «Glaxo Smith Kline» — 6,3 млрд, «IBM» — 5,8 млрд, «Intel» — 5,8 млрд [4], що суттєво перевищує інноваційні витрати багатьох країн світу.

Більше того, протягом останніх десятиліть всезростаюче значення у виробництві продуктів ІВ починають відігравати так звані креативні корпорації, діяльність яких виходить за рамки класичної індустріальної компанії, відтак — не завжди керується виключно економічною доцільністю і будується навколо творчої особистості. Персонал таких корпорацій у своїй більшості займається інтелектуальною діяльністю і намагається реалізувати свій творчий потенціал через розробку і виробництво принципово нових послуг, продукції, інформації або знань, отримуючи у такий спосіб більшу свободу прийняття рішень порівняно із звичайними корпораціями. Зауважимо, що креативні корпорації зазвичай не набувають форми диверсифікованих фірм або конгломератів, а зберігають ту вузьку спеціалізацію, яка була передбачена при їх створенні. Серед прикладів креативних корпорацій назовемо найбільш успішні — «Microsoft», «Dell», «Yahoo» та ін., засновники та власники яких належать нині до групи найбагатших людей планети.

Що стосується механізмів стимулювання виробництва продуктів ІВ у провідних країн світу, то вагому роль відіграє нині об'єднання зусиль держави та приватного сектору через поглиблення співробітництва у сфері розробки та комерціалізації науково-технологічних розробок. Йдеться про зосередження державних лабораторій на створенні нових технологій та інноваційних новинок, а приватного сектору — на їх впровадженні у масове виробництво та виведенні на ринок. Наприклад у США в останні роки важливим суб'єктом подібної кооперації є місцеві органи влади кожного штату, котрі у тісній співпраці з університетами та промисловими підприємствами, розташованими на їхній території, формують ефективні регіональні науково-технічні системи. У цьому зв'язку достатньо сказати про технологічні ініціативи американських штатів за програмою НАСА, формування федеральни-

ми науково-технологічними організаціями розгалуженої національної мережі трансферу технологій, а також залучення федеральних урядів штатів до процесу ухвалення рішень у спільних дослідних центрах промисловості й університетах.

Як свідчить світовий досвід, діяльність центрів виробництва продуктів ІВ характеризується високим рівнем локалізації, концентруючись в основному на обмежених територіях, які володіють найпотужнішим інноваційним потенціалом. Наприклад у США найбільшим за масштабами виробництва таких продуктів є технопарк «Кремнієва долина», до складу якої належать 17 концернів-гігантів електронної промисловості, зокрема «IBM», «Xerox», «General Electric», «Dupon». Тут зайнято понад 1,5 млн працівників та функціонують близько 3 тис. венчурних фірм з чисельністю зайнятих на рівні 200 тис. осіб. Саме в цьому центрі зосереджено нині до 20 % глобального виробництва комп'ютерів та електронних компонентів [1, с. 112].

Про високий рівень локалізації центрів виробництва продуктів ІВ свідчить і той факт, що за підсумками Money Tree Report у 2008 р. трійка штатів — світових технологічних лідерів (Силіконова долина, Нова Англія та Помаранчеве графство) залучила майже 55% загального обсягу венчурних інвестицій США, що становить 16,5 млрд дол., у тому числі лише Силіконова долина — понад 11 млрд дол.

У Євросоюзі найбільшим технопарком є нині «Ізаар Веллі», який було створено на базі Мюнхенського університету, що об'єднує понад 220 середніх і дрібних електронних підприємств. Крім того, для посилення координації діяльності провідних науковців та дослідників країн ЄС, а також інтенсифікації інноваційного бізнесу в даному інтеграційному блоці було створено Європейський інститут технологій. Одним з ключових напрямків реалізації Лісабонської стратегії є стимулювання інвестиційних вкладень державного та приватного секторів у розвиток національних дослідних програм з подальшим впровадженням їх результатів у виробництво, а одним із завдань створеної у 2000 р. Європейської дослідної зони (European Research Area) є забезпечення вільного обміну інформацією та результатами наукових досліджень, а також вільної міграції наукових кадрів в межах ЄС.

Прикладом потужного технопарку в Японії є найбільший науково-технічний центр «Цукуб», який об'єднує 47 національних науково-дослідних організацій та ряд науково-дослідних лабораторій компаній світових брендів, де працює 40 % усіх учених, зо-

середжених у державному секторі Японії. В цій країні, на відміну від американських та європейських держав, де державні та університетські лабораторії продукують більшість науково-дослідних розробок, переважна частина НДДКР провадиться у великих компаніях. Не випадково, що саме японські компанії утримують нині лідерські позиції у світі за показником реєстрації технологічних патентів і характеризуються високим рівнем інтеграції з державними та приватними лабораторіями.

Незважаючи на зосередження світових центрів виробництва продуктів інтелектуальної власності у розвинутих країнах світу, в останні десятиліття чітко окреслилась тенденція щодо їх репозиціювання в ієрархії міжнародних конкурентних відносин. Це виявляється передусім у формуванні нових центрів продукування інноваційних товарів та чимраз більшого перерозподілу на їхню користь високотехнологічного сегмента глобального ринку. Ці центри зосереджені нині в основному в країнах Південно-Східної Азії, які за рахунок успішно реалізованої у 1980-х роках структурної трансформації промисловості на користь наукомістких галузей досягнули на сьогодні стрімких темпів науково-технологічної та винахідницької активності, а також індустріального піднесення та розбудови інформаційного суспільства.

Саме масштабне виробництво продуктів інтелектуальної власності забезпечує нині більш справедливий розподіл суспільного продукту в цих країнах, дає змогу розширювати внутрішній платоспроможний попит та нарощувати у такий спосіб споживання населенням продукції та послуг власного виробництва. Достатньо сказати, що за підсумками 2006 р. на фоні зростання світового ВВП, що перевищив 48,5 трлн дол. з темпом зростання за 2005—2006 рр. у 8,2%, у КНР темпи його зростання за вказаний період склали 21,0% (з 1,9 до майже 2,3 трлн. дол.). У 2006 р. ВВП Тайваню становив 323,4 млрд дол., Індії — 903 млрд дол., Республіки Корея — 873 млрд дол., а Малайзії — 148 млн дол. [5].

Дані країни особливо швидкими темпами зміцнюють нині свої конкурентні позиції на високотехнологічному сегменті світового ринку, опановуючи передові інформаційні, ракетно-космічні та ядерні технології. Наприклад Індія у 2007 р. започаткувала дворічну Програму інноваційного зростання, метою якої є розширення глобальних експортних можливостей для індійських нових технологій, що передбачає фінансування наукових та науково-дослідних розробок в основному за рахунок приватного капіталу. При цьому пріоритетним є розвиток ІТ-технологій, зокрема ви-

робництво програмного забезпечення. Значні інвестиційні ресурси залучаються також в інженерні та наукові дослідження на базі Індійського інституту технологій.

Ще одним підтвердженням зростаючої ролі країн азійського мегарегіону у світовому виробництві продуктів ІВ є і той факт, що у 2006 р. на Китай припадало 7,3 % усіх зареєстрованих у світі патентів, тоді як у 2000 р. його частка не перевищувала 1,9 % [6, с. 16]. Ця держава посідає особливе місце у світовому виробництві продуктів ІВ, адже висока динаміка інноваційно-технологічного розвитку цієї країни значною мірою забезпечена підвищенням ролі Академії наук КНР, провідних урядових та неурядових організацій, а також китайських наукових і технічних кадрів. На сьогодні китайські вищі навчальні заклади стали головними консультантами промислового сектору в освоєнні випуску наукомісткої технологічної продукції. Як результат — протягом 1963—2003 рр. Китай особливо зміцнив свої позиції на світовому ринку машин та транспортного обладнання, офісного та телекомунікаційного обладнання, електричних машин та апаратури, що є вагомою передумовою до перетворення цієї країни на світовий центр виробництва продуктів ІВ вже в недалекому майбутньому (табл. 1).

Таблиця 1

**СТРУКТУРА ТОВАРНОГО ЕКСПОРТУ КИТАЮ ПРОТЯГОМ 1963—2003 рр.,
% до загального підсумку [7, с. 74]**

Товарна група	1963	1973	1983	1993	2003
Сільськогосподарська продукція	59,3	15,4	8,0	5,1	2,5
Металургійна продукція	2,7	0,9	2,4	1,7	3,5
Промислові товари	38,0	83,6	89,1	93,0	93,7
Чорний метал і сталь	3,0	1,3	2,5	1,6	3,9
Хімічна продукція	5,1	1,5	2,4	5,1	8,1
Напівфабрикати	11,7	12,1	11,6	9,6	6,8
Машини і транспортне обладнання	1,5	23,5	26,2	44,4	55,7
Офісне та телекомунікаційне обладнання	0,3	16,3	13,9	23,8	35,8

Товарна група	1963	1973	1983	1993	2003
Електричні машини та апаратура	0,3	2,7	3,6	6,5	8,1
Текстильні вироби	11,7	12,8	7,2	9,6	6,2
Одяг	3,0	16,1	11,9	4,4	1,4
Інші споживчі товари	1,8	16,3	27,4	18,4	11,6

Є всі підстави стверджувати, що на азійський регіон поступово і неухильно зміщується центр ваги усіх технологічних зрушень, наукової та інноваційної діяльності, винахідницької активності, що будуть відбуватися в світі у XXI ст., а такі країни як КНР та Індія визначатимуть політику глобалізованого світу та домінувати в ньому.

Не випадково, що вже сьогодні Євросоюз та США вважають Китай та Індію найважливішими своїми конкурентами у світовому технологічному лідерстві, називаючи ці країни словосполученням «Кіндія», а міжнародні експерти ЮНЕСКО у своїй «Доповіді про ситуацію у сфері науки у 2007 році» прийшли до висновку, що ці держави за рахунок зростаючих масштабів витрат на НДДКР найближчим часом здатні потіснити США, Євросоюз та Японію у сфері науки.

Стрімка динаміка зростання асигнувань у розвиток науки та технологій викликана, перш за все, зусиллями КНР, де чисельність фахівців, зайнятих проведенням НДДКР, зросла до 926,3 тис. осіб, у той час як у Японії вона становить 677,2 тис. Китай на сьогодні демонструє всьому світу своє нове обличчя: замість невичерпного джерела низькопробного імпорту — флагман науково-технічного прогресу, що володіє колосальним інноваційним потенціалом.

Як показує проведене дослідження за 1997—2007 рр. витрати Республіки Корея на НДДКР зросли з 2,5 % до майже 3 % ВВП, Індії з 0,8 % до 1,61 % ВВП. У Китаї вони збільшилися з 0,55 % ВВП у 1997 р. до 1 % у 2002 р. та 1,5 % ВВП у 2007 р.

На Тайвані згідно шестирічного плану національного розвитку «Виклик 2008» з метою підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки країни та планів увійти до трьох найбільш конкурентоспроможних країн світу було передбачено збільшити сумарні витрати на дослідження та розробки з 2 % ВВП у 2002 р. до 3 % ВВП у 2008 р.

Резюмуючи вищесказане, можна констатувати, що в умовах глобальних трансформацій та формування «нової економіки» відбувається суттєва зміна позицій окремих центрів виробництва продуктів ІВ в ієрархії глобальних конкурентних відносин. Незважаючи на збереження в глобальній економіці технологічного лідерства провідних країн світу, які лідирують за ключовими показниками технологічного розвитку (експортом продуктів ІВ, рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, обсягом патентування, забезпеченості науковими кадрами та ін.), на сьогодні формуються нові центри виробництва продуктів ІВ. До них належать, насамперед, країни азійського регіону, які завдяки ефективній транснаціоналізації та кластеризації національних економік, розбудови науково-технологічного кооперування з західними корпораціями, нарощування державних і приватних капіталовкладень у НДДКР, а також модернізації національних освітніх систем, поступово збільшують обсяги виробництва та споживання високотехнологічної продукції. В недалекому майбутньому це внесе суттєві корективи в діючу на сьогодні центропериферійну модель диспозиції світових центрів виробництва продуктів ІВ, яка за всіма об'єктивними показниками буде трансформуватися у поліцентричну модель через нарощування обсягів високотехнологічного виробництва та дедалі більший їх перерозподіл на користь нових центрів.

Література

1. *Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С.* Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. — К.: КНЕУ, 2003. — 394 с.
2. *Федулова Л.* Технологічний розвиток економіки // Економіка України. — 2006. — № 6. — С. 4—11.
3. Compendium of Patent Statistics 2008 / OECD, 2008. — 38 p.
4. R&D Spending — IEEE Report. April 3, 2009 // http://blogs.sun.com/wbays/entry/r_d_spending_ieee_report
5. UNCTAD Handbook of Statistics 2008 // <http://stats.unctad.org/Handbook/TableView/tableView.aspx?ReportId=1930>
6. World Patent Report. Statistical Review. 2008 Edition. / World Intellectual Property Organization. — 69 p.
7. World Trade Report 2008: Trade in a Globalizing World. — World Trade Organization, 2008.

Стаття надійшла до редакції 30.01.09 р.